

ДО ЮВІЛЕЮ КАФЕДРИ

УДК 378.4(477-25)КМА(091)

Бондарець О. В.

НАШІЙ КАФЕДРІ 20 РОКІВ

Грунтуючись на архівних матеріалах, автор розглядає історію кафедри культурології НаУКМА, а саме деякі навчальні й наукові традиції.

Ключові слова: кафедра культурології НаУКМА, 1992–2012 рр.

Перші кілька місяців у створеного 1 квітня 1992 р. факультету гуманітарних наук було 5 кафедр: літератури і мистецтва, мовознавства, української та англійської мов, культурології, філософії та релігієзнавства. Але інтенсивно йшов процес структуризації і реструктуризації факультету, що дістав відображення і в навчальних планах кафедри культурології (створена 7.07.1992 р. відповідно до наказу № 114, згідно з ухвалою Вченої ради УКМА від 12.01.1994 р., протокол № 33, кафедру було перейменовано на кафедру культурології та археології). Так, у 1992–1993 навчальному році кафедра забезпечувала викладання фізичної культури, літератури, а також хорових співів. Курс «Література» читався на кафедрі й у 1993–1994 навчальному році. Проте кафедра дотримувалась концептуальних засад, розроблених 1992 р. доктором історичних наук, професором М. О. Чмиховим (концепція схвалена Комісією експертів ЮНЕСКО 1993 р.). Розглядаючи культуру насамперед як специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, реалізований у продуктах праці, в системі суспільних норм і засад, у духовних цінностях, у сукупностях взаємин людей із природою й між собою та у ставленні їх до самих себе, вважаючи прагнення до збереження гармонії людини з природою суттю культури, М. О. Чмихов розробив програми підготовки бакалаврів за напрямом базової вищої освіти «Культура» (з профілізацією на перехід до магістерської підготовки) та магістрів за напрямками «Теорія та історія культури», «Археологія та давня культура», «Музейна справа й охорона пам'яток історії та культури», спрямовані на оволодіння знаннями про тенденції розвитку світової культури, про витоки і розвиток української культури, її роль у всесвітньому культурно-історичному процесі.

Програма підготовки бакалавра (термін навчання – 4 роки) передбачала:

- створення підґрунтя з фундаментальних гуманітарних знань;
- опрацювання питань історії і теорії культури, засвоєння практичних методів наукових досліджень та збереження пам'яток культури;
- підготовку для дальшого поглиблення спеціалізації за магістерською програмою.

Передбачалось, що бакалавр може обіймати посади низового персоналу в державних дослідницьких чи культурно-освітніх закладах, а також посади референта, радника, редактора, перекладача іноземної літератури з культурологічних питань та еквівалентні їм посади в громадських і приватних закладах, установах, органах. Типи діяльності – дослідницька, аналітична, методична, організаційна, інформативна, викладацька.

Програма підготовки магістра (термін навчання – 2 роки) передбачала:

- опрацювання основних теоретичних питань з напрямку спеціалізації, сучасних методів наукових досліджень;
- підготовку фахівця-практика, що може самостійно розв'язувати необхідні завдання.

Магістр-культуролог може працювати в будь-якому науковому центрі, пов'язаному з дослідженням проблем культури, в культурно-освітніх закладах, викладати у вищій школі, працювати референтом, науковим консультантом з питань культури, редактором або керівником відповідних підрозділів видавництва, керувати закладами або відділами культури державних установ та інституцій, працювати в культурних представництвах України за кордоном, організовувати та здійснювати дослідження в галузі культури у співпраці із зарубіжними вченими. Типи діяль-

ності – керівна, консультативна, дослідницька, аналітична, методична, адміністративна, організаційна, викладацька.

1994 р. Міністерством освіти України надана ліцензія на право здійснення освітньої діяльності за напрямом 6.0201 «Культура» (IV рівень акредитації) і ліцензованим обсягом прийому – 30 чол. (відповідно до рішення Міжгалузевої акредитаційної комісії від 30.06–01.07.1994 р., протокол № 12, та наказу Міністерства освіти України від 13.07.1994 р. № 229).

У 1996 р. було відкрито магістеріум з теорії та історії культури (завідувач кафедри – докт. філос. наук Б. О. Парахонський), який передбачав напрями основної спеціалізації «Теорія культури» і допоміжної «Українська культурологія». Магістерська програма акцентувала увагу на теорії та методології досліджень у галузі культури, історичній і соціальній антропології, українській культурології в європейському контексті. Мета програми передбачала формування у студентів поглибленого розуміння фундаментальних понять, теорій і концепцій, засобів інтерпретації та методів вивчення культурних явищ з особливою увагою щодо співвідношення локальних культур і світових тенденцій культурного розвитку.

У 1998 р. створюється програма підготовки аспірантів з «Теорії та історії культури» (завідувач кафедри – докт. філос. наук, професор Б. А. Головка).

1998 р. Фахова рада з ліцензування та акредитації вищих закладів освіти (Культури і мистецтва) ухвалила рішення про акредитацію спеціальностей 6.02.01 «Культура» та 8.020101 «Культурологія» у НаУКМА за IV рівнем з ліцензованим обсягом 50 осіб (рішення ДАК від 9 червня 1998 р., протокол № 14, ДАК від 07.07.1998 р., протокол № 15 (акредитація)).

Кафедра успішно пройшла атестацію вище зазначених спеціальностей в 2001 р. та їх акредитацію в 2008 р. (ліцензований обсяг: відповідно 50 і 35 осіб) (рішення ДАК від 02.07.2009 р., протокол № 79 (наказ МОН України від 16.07.2009 р. № 2675-Л)).

Тривалий час для кафедри актуальним було відкриття магістерської програми «Археологія та давня культура». Зважаючи, що саме під час існування давньої культури сформувалась і сама культура як явище, і структура людства, і його природне оточення; що ряд рис давнини лишилися так само важливими й для сучасності, а деякі, хоч і зникли при переході до сучасності, стали її основою, а ще решта – відроджуються у культурі вже сьогодні, бо стають знов необхідними лише на особливо високому рівні розвитку суспільства [31, с. 11], М. О. Чмихов передбачав підготовку за цією магістерською програмою культурологів-археологів (тобто про-

грама мала концентрувати зусилля не лише на джерелознавчому, а й інтерпретаційних напрямках в археології). Відкрита в 2000 р. магістерська програма «Археологія та давня історія України» (керівник проекту – докт. іст. наук Л. Л. Залізник) концептуально дещо суперечила, на наш погляд, запропонованій М. О. Чмиховим програмі. Метою відкритої магістерської програми проголошувалось формування у студентів глибокого розуміння складного світу первісності, оволодіння ними джерелознавчою базою і методами її інтерпретації для самостійного дослідження стародавньої історії. На практиці ж археологічна інтерпретація розглядалась як завершальна в процесі наукового аналізу в археології (про це свідчила, наприклад, дискусія на засіданні підсекції археології 7-ї щорічної наукової конференції «Україна: людина, суспільство, природа», яка проводилася в межах програми Днів науки НаУКМА в 2001 р.). Враховуючи вищесказане, на наш погляд, правомірним був перехід цієї магістерської програми в підпорядкування кафедри історії НаУКМА (згідно з ухвалою Вченої ради НаУКМА від 15.02.2001 р.). Кафедру культурології та археології НаУКМА знову було перейменовано на кафедру культурології.

Кафедрою були розроблені сертифікатні програми «Музезнавство» (ухвалено на засіданні Ради факультету від 12.12.2001 р., протокол № 3) та «Мистецтвознавство» (ухвалено на засіданні Ради факультету від 19.13.2006 р., протокол № 8).

Ще в жовтні 1992 р. кафедра розробила концепцію Музею історії культури з метою, насамперед, удосконалення форм, методів та способів навчальної діяльності в НаУКМА. Передбачалось, що Музей не лише комплектуватиме, науково документуватиме, вивчатиме, зберігатиме та експонуватиме музейні матеріали, що мають навчальне та наукове культурологічне значення, а насамперед надаватиме допомогу викладачам, науковим співробітникам та студентам ВЗО матеріалами для навчального процесу та науково-дослідної роботи. Згідно з концепцією, експозиція Музею покликана показати історію розвитку світової культури з часу виникнення людства до сучасності, але особливу увагу зосередити на українській культурі та її співвідношенні зі світовими тенденціями культурного розвитку. Окрім експозиції як основні структурні підрозділи Музею планувались фонди, архів та бібліотека.

Першими експонатами Музею стали матеріали, комплектовані в липні–серпні 1995 р. студентами третього року навчання факультету гуманітарних наук НаУКМА, котрі проходили дослідницьку (етнологічну) практику в Київській, Черкаській, Рівненській та Кіровоградській областях [2]. Надалі Музей постійно здійснював

комплектування, облік фондів та вивчення музейних предметів.

1997 р. Музею було надано аудиторію (1-325), в якій надалі діють «Виставка нових надходжень до Музею історії культури» (12 жовтня 2001 р. – 3 вересня 2003 р.) та виставка «Давня та традиційна культура України» (з 12 травня 2004 р. дотепер) [1].

Сьогодні актуальним є відкриття постійної експозиції Музею історії культури. Основний фонд налічує близько 600 одиниць зберігання. Концепція постійної експозиції неодноразово вдосконалювалась (автори: О. В. Бондарець, Ю. І. Нікішенко) та обговорювалась на засіданнях кафедри культурології.

Важливим залишається і юридичний статус Музею (створений на громадських засадах). У певний період кафедра розглядала можливість діяльності Музею в складі Наукової культурологічної лабораторії, але на сьогодні цей варіант не є актуальним.

Наукова робота кафедри спочатку провадилась у межах загальної теми досліджень «Моделі світу в історії цивілізаційного розвитку людства». В контексті цієї теми було реалізовано декілька проектів, зокрема «Історія – наставниця життя» – вивчення давньої історії та культури для моделювання ймовірної ситуації у суспільстві та природі сьогодення (керівники: Ю. Л. Зуб, канд. хім. наук; О. В. Бондарець) [3]. Термін виконання: жовтень 1995 р. – травень 1996 р. Цей проект отримав гранти Міжнародного Фонду «Відродження» та фірми «Елінт». Основна мета проекту – розвиток освіти в галузі історії та культури шляхом участі студентів і молодих вчених України та СНД в IV Міжнародній археологічній конференції. Оргкомітет IV Міжнародної археологічної конференції студентів і молодих вчених отримав 185 заявок на участь з 37 міст України, Литви та Росії. Під час конференції (14–16 травня 1996 р.) було зареєстровано 143 учасники. Безпосередні результати реалізації проекту – тісне поєднання навчального процесу з науковими дослідженнями (видано збірник матеріалів доповідей високого фахового рівня [17]); новітнє наукове осмислення археологічних та етнологічних проблем, що впливає на стан науки в цілому, пошук нових методологічних підходів до вивчення історії та культури.

Інший проект, реалізований кафедрою культурології та археології НаУКМА за фінансової підтримки Міжнародного благодійного фонду відродження Києво-Могилянської академії: «In medias res» – видання збірника наукових праць, присвячених дослідженню культурологічної та археологічної проблематики (керівник проекту – О. В. Бондарець). Основна мета проекту – розвиток освіти і науки в галузі культурології та архе-

ології шляхом дослідження і концептуально-методологічного осмислення деяких питань теорії, історії світової культури, археології та давньої культури, мистецтвознавства і музейної справи. Термін виконання: січень 1997 р. – січень 1999 р. Одним із завдань проекту були організація та проведення конкурсу наукових праць студентів «Трипільська культура» (гранти надано подружжя Михайло та Вікторія Семенці (США)). На конкурс подано в 1997 р. – 19 праць (8 праць отримали гранти, з них 3 рекомендовано до друку), в 1998 р. – одна праця (отримала грант, рекомендована до друку). Інше завдання проекту – підготовка до друку збірника наукових праць «Культурологічні студії» (Випуск 2). Цим збірником кафедра культурології та археології продовжила започатковану у 1996 р. серію публікацій наукових праць співробітників та студентів кафедри.

Перший випуск (1996 р.) «Культурологічних студій» (відповідальний редактор – канд. іст. наук Ю. В. Павленко) присвячено світлій пам'яті видатного українського вченого, археолога і культуролога, засновника кафедри, докт. іст. наук, професора М. О. Чмихова (1953–1994). У збірнику аналізується широке коло проблем світової і вітчизняної культурології та археології, від питань ранньопервісних міфологій і образотворчого мистецтва до питань витоків раціональності та постмодерну. Видання побачило світ завдяки фінансовій підтримці Михайла та Вікторії Семенців [12].

Другий випуск (1999 р.) «Культурологічних студій» (відповідальний редактор – докт. соціол. наук О. І. Погорілий) відображає різноманітність напрямів наукової діяльності кафедри. В цілому збірник має українознавче спрямування. Значна частина праць присвячена дослідженню трипільської культури [13].

Кафедра також взяла участь у конкурсі проектів з розробки нових начальних курсів із соціогуманітарних дисциплін за програмою МФВ «Підтримка вищої освіти в Україні». Мета проекту (автори – докт. соціол. наук О. І. Погорілий, канд. філос. наук А. І. Пипич) – розробка і впровадження нового для вузів України курсу з дисципліни «Соціокультурна антропологія» шляхом детальної розробки програми курсу і його методичного забезпечення, знайомства з практикою викладання курсів за кордоном та поширення цього досвіду разом із методичним забезпеченням по Україні. Термін реалізації проекту – 1.09.1999 р. – 1.10.2000 р.

З 1 січня 2001 р. до 31 грудня 2004 р. за дорученням Головного управління культури, мистецтв та охорони культурної спадщини виконавчого органу Київської міської ради кафедра з метою створення цілісного та послідовного

викладу історії Києва в контексті світоцивілізаційних зрушень здійснювала проект «Культурна історія Києва (з найдавніших часів до наших днів)» (керівник теми – докт. соціол. наук, професор О. І. Погорілий). Було видано монографію [20] та серію статей з актуальних і малодосліджених питань історії культури Києва.

У межах теми «Моделі світу в історії цивілізаційного розвитку людства» також виконано і захищено дисертаційні роботи (Р. В. Демчук, Ю. І. Нікіщенко, Г. Б. Рудик, С. В. Капранова, К. С. Мальцової, О. О. Кирилової), написано та опубліковано низку монографій [11; 18; 19; 21; 24; 27; 30], навчальних посібників [5; 6; 8; 10; 14; 15; 16; 26; 28; 31; 32; 33; 35], перекладів [25], статей.

Наступною комплексною темою досліджень кафедри культурології НАУКМА стала (затверджено на засіданні кафедри від 07.04.2005 р., протокол № 7) «Культурні трансформації в синхронії та діахронії: теорія і практика» (керівник теми – докт. філол. наук, професор М. А. Собуцький). Мета дослідження: теоретичне моделювання та емпірична перевірка моделей культурних трансформацій вітчизняної і зарубіжної культур, з'ясування співвідношення традиціоналізму та модернізаційних впливів у розвитку культури, відбір адекватних методів та методик дослідження синхронії та діахронії культури. Спочатку передбачався термін виконання: 01.05.2005 р. – 01.05.2010 р., але затверджено: 09.2008 р. – 09.2013 р. (протокол № 17/1162 від 10.10.2008 р., номер 01084008384).

На сьогодні, окрім серії статей, у межах теми було написано й видано монографії [4; 7; 23], навчальні посібники [9; 34], каталог [22], а також виконано і захищено дисертаційні роботи (О. В. Брюховецької, В. М. Черепанина, Д. О. Короля, Д. О. Морозової, Н. І. Киви). Монографія «Кіносвіт Юрія Ілленка» Л. І. Брюховецької була рекомендована кафедрою на конкурс у галузі гуманітарних наук на Премію імені Петра Могили (2008 р.).

Співпрацюючи з іншими установами, кафедра культурології брала участь в організації низки наукових заходів. Зокрема, 9–19 жовтня 2005 р. спільно з Музеєм мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків було проведено конференцію «Японська культура: традиції і сучасність» [36].

15–16 вересня 2006 р. спільно з Товариством бурятської культури м. Києва і Київської області, Фондом «Далекий Схід», Інститутом сходознавства ім. А. Кримського НАН України, Інститутом філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України було проведено конференцію «Цирендоржіївські читання 2006. Тибетська цивілізація та кочові народи Євразії: кроскультурні контакти» (до 800-річчя монгольської державності) [29].

22 вересня 2009 р. спільно з Центром візуальної культури (НАУКМА) було проведено наукову конференцію «Пост-советологія» (керівник – канд. філол. наук О. В. Брюховецька).

2011 р. спільно з Представництвом Фонду імені Гайнріха Бьоля в Україні разом із Архітектурним клубом та Центром візуальної культури (НАУКМА) кафедра брала участь в організації Публічної дискусії «Архітектурна спадщина ХХ століття: від збереження до використання» (12 травня 2011 р.) і спільно з Урбаністичною лабораторією та Інститутом Кеннана була організатором Круглого столу «Джейн Джейкобз, смерть і життя великих американських міст: 50 років потому» (13 жовтня 2011 р.).

Спільно з Erste Foundation у рамках Patterns Lectures (проекту підтримки розвитку нових університетських курсів у Центральній та Південно-Східній Європі) розроблено й апробовано на базі магістерської програми навчальний курс «Радянське кіно після 1960 р.: ідеологічні суперечності» (2010–2011 навчальний рік). Курс запропоновано до навчальних планів під назвою «Екранні мистецтва та візуальна культура» (канд. філол. наук О. В. Брюховецька).

26–27 січня 2012 р. в рамках Днів науки НАУКМА та міжвузівського проекту «Метрополіс – Київ» (за підтримки Фонду ім. Гайнріха Бьоля) кафедра проводила науково-дослідний семінар «Київ - як - текст» (керівники – канд. іст. наук Ю. І. Нікіщенко, В. А. Осьмак). У рамках семінару також відбувся Круглий стіл «Сучасні рецепції “Київського тексту” в культурі: проблеми і здобутки».

Варто також нагадати, що кафедра культурології постійно брала участь у загальноуніверситетських наукових заходах, зокрема в Щорічних наукових конференціях «Україна: людина, суспільство, природа», що проходили в рамках Днів науки НАУКМА (1995–2006 рр. – секція «Теорія та історія культури»). Надалі в рамках Днів науки НАУКМА кафедра щорічно проводила конференцію «Теорія та історія культури» (з 2012 р. – «Актуальні проблеми теорії та історії культури»).

Кафедра культурології систематично видає томи серії «Теорія та історія культури» (1997 р. – «Культура») збірників наукових праць НАУКМА «Наукові записки» (щорічно з 1999 р.) та серії «Культурологія» «Магістеріуму» (2000, 2003, 2005, 2007, 2009, 2011 рр.).

У вересні 2012 р. кафедра планує провести Міжнародну наукову конференцію до свого 20-річчя на тему «Культурні трансформації в синхронії та діахронії: теорія та практика». В межах конференції працюватиме Круглий стіл «Культурологія в системі сучасного навчального процесу: пошук методологічної парадигми».

Як бачимо, незважаючи на досить часту зміну керівництва (1992–1994 рр. – М. О. Чмихов, докт. іст. наук, професор; 1994–1996 рр. – Б. О. Парахонський, докт. філос. наук; 1996–1997 рр. – В. Х. Лобас, докт. філос. наук, професор; 1997–1998 рр. – Б. А. Головка, докт. філос. наук,

професор; 1998–2003 рр. – О. І. Погорілий, докт. соціол. наук, професор; з 2003 р. – М. А. Собуцький, докт. філол. наук, професор), кафедра культурології працювала досить плідно, дотримуючись концептуальних засад, навчальних та наукових традицій.

Література

1. Бондарець О. В. Експозиції Музею історії культури – 10 років (замість передмови) / О. В. Бондарець // Наукові записки НаУКМА. – Т. 114: Теорія та історія культури. – К. : Видавничо-поліграфічний центр НаУКМА, 2011. – С. 3–4.
2. Бондарець О. В. Роль наочних засобів у формуванні способів навчальної діяльності (на прикладі перших експонатів Музею історії культури) / О. В. Бондарець // Четверта щорічна наукова конференція «Україна: людина, суспільство, природа» (тези доповідей). – К., 1998. – С. 45–47.
3. Бондарець О. В. IV Міжнародна археологічна конференція студентів і молодих вчених / О. В. Бондарець // Археологія. – 1997. – № 2. – С. 154–155.
4. Брюховецька Л. І. Кіносвіт Юрія Іллєнка / Л. І. Брюховецька. – К. : Вид-во «Задруга», 2006. – 288 с.
5. Бунятян К. П. Давнє населення України / К. П. Бунятян. – К. : Либідь, 1999. – 228 с.
6. Головка Б. А. Філософська антропологія / Б. А. Головка. – К. : ІЗМН, 1997. – 240 с.
7. Демчук Р. В. Храм Софії у символічному просторі Русі – України / Руслана Демчук. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 164 с.
8. Залізняк Л. Л. Первісна історія України / Л. Л. Залізняк. – К. : Вища школа, 1999. – 263 с.
9. Івашина О. О. Загальна теорія культури / Олександр Івашина. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 216 с.
10. Ілюстрації до курсу «Археологія та давня культура України» / уклад. М. О. Чмихов, О. В. Бондарець, О. В. Клименко. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 1993. – 112 с.
11. Капранов С. В. «Ісе моногатари» як пам'ятка японської релігійно-філософської культури доби Хейан / Капранов Сергій Віталійович. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 168 с.
12. Культурологічні студії. – Вип. 1. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 1996. – 296 с.
13. Культурологічні студії. – Вип. 2. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 1999. – 319 с.
14. Культурологія / Б. О. Парахонський, О. І. Погорілий, О. М. Йосипенко та ін. ; упоряд. О. І. Погорілий, М. А. Собуцький. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 316 с.
15. Лобас В. Х. Українська і зарубіжна культура : Курс лекцій для студентів технічних вузів / В. Х. Лобас, Ю. Г. Легенький. – К. : ІЗМН, 1997. – 272 с.
16. Лосев І. В. Теорія та історія світової культури : європейський контекст / І. В. Лосев. – К. : Либідь, 1995. – 224 с.
17. Матеріали IV Міжнародної археологічної конференції студентів і молодих вчених. – К. : Соборна Україна, 1996. – 247 с.
18. Никитенко Н. Н. Русь и Византия в монументальном комплексе Софии Киевской. Историческая проблематика / Н. Н. Никитенко. – К., 1999. – 294 с.
19. Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації : соціокультурний розвиток людства / Ю. В. Павленко. – К. : Либідь, 1996. – 360 с.
20. Павленко Ю. В. Нарис історії Києва / Ю. В. Павленко. – К. : Фенікс, 2004. – 480 с.
21. Павленко Ю. В. Передісторія давніх русів у світовому контексті / Ю. В. Павленко. – К. : Фенікс, 1994. – 400 с., іл.
22. Петрова О. М. Інші береги... Живопис / Ольга Петрова. – К. : «АДЕФ-Україна», 2011. – 196 с.
23. Петрова О. М. «Комедія» Данте Аліґ'єрі. Мистецький коментар XIV–XX століть / О. М. Петрова. – К. : Факт, 2009. – 417 с.
24. Петрова О. М. Мистецтвознавчі рефлексії : Історія, теорія та критика образотворчого мистецтва 70-х років ХХ століття – початку ХХІ століття : збірка статей / Ольга Петрова. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 399 с.
25. Пер. : Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Пер. з нім. О. І. Погорілий. – К. : Основи, 1998. – 534 с.
26. Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. – К. : АртЕк, 1998. – 728 с.
27. Собуцький М. А. Мовно-культурний простір західноєвропейського середньовіччя / М. А. Собуцький. – К. : Інститут історії України НАН України, 1997. – 208 с.
28. Соціологія культури / О. М. Семашко, В. М. Піча, О. І. Погорілий та ін. ; за ред. О. М. Семашко, В. М. Пічі. – К. : Каравела ; Львів : Новий Світ – 2000, 2002. – 334 с.
29. Цирендоржівські читання – 2006. Тибетська цивілізація та кочові народи Євразії : кроскультурні контакти. – К. : Вид. дім «Стилос», 2006. – 413 с.
30. Чмихов М. О. Від яйця-райця до ідеї Спасителя / Микола Чмихов. – К. : Либідь, 2001. – 432 с.
31. Чмихов М. О. Давня культура / М. О. Чмихов. – К. : Либідь, 1994. – 288 с.
32. Чмихов М. О. Курганні пам'ятки як явище давньої культури / М. О. Чмихов. – К. : НМК ВО, 1993. – 144 с.
33. Чмихов М. О. Археологія та стародавня історія України : Курс лекцій / М. О. Чмихов, Н. М. Кравченко, І. Т. Черняков. – К. : Либідь, 1992. – 376 с.
34. Чумаченко Б. М. Вступ до культурології античності / Б. М. Чумаченко. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 175 с.
35. Чумаченко Б. М. Вступ до культурології античності. Стародавня Греція / Б. М. Чумаченко. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 100 с.
36. Японська культура : традиції та сучасність. Тези доповідей наукової конференції. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005.

O. Bondarets

OUR DEPARTMENT IS 20

Basing on archival materials, the author examines the history of the Department of Culture Studies of the National University of "Kiev-Mohyla Academy", in particular some educational and scientific traditions.

Keywords: NaUKMA, Department of Culture Studies, 1992–2012.

Матеріал надійшов 2.02.2012